

Ilmestynyt teoksessa Topi Linjama, Markku Aho, Pauliina Kainulainen & Raisa Simola (toim.): Kohtuuspamfletti. Elonkirjo edellä. Into, Helsinki 2019. s. 113–123.

Pertti Rannikko

RADIKAALI MAASEUTU – Omavaraista elämää Valtimolla

Maaseutu on tuttu ja läheinen useimmille suomalaisille, minkä vuoksi katsomme tuntevamme sen ja sen ongelmat. Monet muistavat vielä 1960-luvun loppuvuodet, kun julkisuudessa alettiin puhua maaseudun tyhjenemisestä ja kylien kuolemasta. Tätä puhetta on nyt toisteltu jo puoli vuosisataa. Kielikuvat katoavista kylistä ja tyhjenevästä maaseudusta eivät kuitenkaan enää sovellu 2020-luvun maaseutuun. Moni Suomen syrjäisimmistä alueista on ohittanut tyhjenemisvaiheensa ja nyttemmin täytyvässä uudenaikaisilla toiminnoilla ja merkityksillä.

Tämä tulee havainnollisesti esiin Itä-Suomen yliopiston yli 40 vuotta jatkuneessa tutkimussarjassa, jossa on tutkittu kahta pohjoiskarjalaista syrjäkylää, Sivakkaa ja Rasimäkeä. Karjalan tutkimuslaitos on julkaissut näistä Valtimon kunnassa sijaitsevista kahdesta kylästä perusteelliset tutkimukset suunnilleen kymmenen vuoden välein. Uusin, vuonna 2016 julkaistu kyläraportti nostaa näkyviin kolme ilmiötä, jotka ovat syrjäisellä maaseudulla parhaillaan voimistumassa. Niitä voi nimittää liikkuvaksi vapaa-ajaksi, luonnonvaratalouden uusnousuksi ja radikaaliksi maaseuduksi.

Vapaa-ajan merkityksen kasvu ihmisten elämässä ja yhteiskunnassa on tuonut syrjäseuduille uudenlaista toimintaa ja uusia ihmisiä. Ympärivuotisten asukkaiden vähetessä entistä useampi alueella liikkuja on kesäasukas, matkailija, retkeilijä, luontoharrastaja, metsästäjä tai kalastaja. Vapaa-ajan asujille ja liikkujille kylämaisemasta ja luontoympäristöstä huolehtiminen on keskeistä.

Vapaa-ajan ympäristöt ovat viime vuosina saaneet rinnalleen Itä- ja Pohjois-Suomessa luonnonvaratalouden uuden nousun. Jo auringonlaskun aloina pidetyt kaivos- ja metsäteollisuus ovat kasvattaneet jälleen merkitystään. Globalisaation myötä markkinavoimien ote syrjäisten seutujen luontoon on tiukentunut, mikä luo paineita voimistaa luonnonvarojen käyttöä.

Voimistuvan ja tehostuvan luonnonvarojen käytön vastapuoli on radikaalin maaseudun nousu. Valtimolle Rasimäen ja Rumon alueelle on viime vuosina vakiintunut vaihtoehtoisen elämäntavan etsijöiden joukko, johon kuuluu nuoria aikuisia, myös lapsiperheitä. He pyrkivät elämään ympäristöä mahdollisimman vähän kuormittaen niukalla aineellisella kulutuksella. Ihmiset rakentavat itselleen aitoja identiteettejä ja ehjiä elämäntarinoita tekemällä omaa elämäntapaansa koskevia tietoisia valintoja.

Valtimolla ei ole kyse mistään varsinaisesta vaihtoehtoyhteisöstä, sillä ihmiset asuvat omissa taloissaan muutaman kilometrin päässä toisistaan ja muodostavat vain löyhän sosiaalisen verkoston. Heitä yhdistävät samantapaiset kulutusvalinnat kuten kantovesi, puulämmitys ja kotitarveviljely. Yhteistä useimmalle ovat myös autottomuus ja kiinnostus perinteiseen hirsirakentamiseen. Elämäntyylien välillä on kuitenkin myös eroja ja elämäntapavalintojen taustalla erilaisia lähtökohtia ja maailmankatsomuksia.

Olen seurannut vaihtoehtoisen elämäntavan muotoutumista Valtimolla Sivakka-Rasimäki-kylätutkimustemme yhteydessä 1990-luvun alusta lähtien ja keskustellut vuosien varrella useampia kertoja ryhmään kuuluvien ihmisten kanssa. Maaliskuussa 2019 päivitin aineistoa. Haastattelujen ohella tämän artikkelin lähteenä ovat monet vuosien varrella ilmestyneet lehtijutut. Hyödyllisiä ovat

olleet erityisesti Valtimon ja Nurmeksen paikallislehdessä Ylä-Karjalassa ilmestyneet henkilöhaastattelut.

Radikaaleja visioita

Monet eurooppalaiset tutkijat ovat kiteyttäneet edellä kuvatun laiset maaseudun uudet ilmiöt käsitteeseen jälkituotannollinen (postproduktivistinen) maaseutu. Tällä ei tarkoiteta, että produktivistinen rationaalisuus olisi väistymässä, vaan että sen rinnalle ja haastajaksi on noussut muita luonnonkäytön muotoja. Brittimaantieteilijä Keith Halfacree löytää nykymaaseudulta superproduktivismia, kulutettavia idyllejä ja radikaaleja visioita. Superproduktivismissa kapitalismin logiikka on täysin hallitseva, jolloin maa ja luonto ovat yksinomaan voiton maksimointia tavoittelevan bisneksen tuotantoresurssi. Globaalien suuryitysten kasvavassa kiinnostuksessa Itä- ja Pohjois-Suomen raaka-ainevaroihin voidaan nähdä superproduktivismiin piirteitä. Yleistyvät vapaa-ajan ympäristöt edustavat puolestaan Halfacreen käsitteistössä kulutettavia idyllejä.

Näissä kahdessa, nykyään hallitsevassa kehityspolussa maaseutu näyttää joko teollisena tuotantomaisemana tai ulkopuolisille houkuttelevana kulutusympäristönä. Radikaaleissa visioissa maaseutualueita pyritään kehittämään aivan eri suuntaan. Lähinnä Britannian maaseutua tutkineen Halfacreen mukaan radikaaleja ratkaisuja on mahdollisuus toteuttaa etenkin kriisiaikoina. Tuotanto- ja kulutuskeskeisestä kehityksestä syrjään jääneillä maaseutualueilla on hyvin tilaa toteuttaa kestäviä ja ekologisia ihanteita ja tavoitteita. On mahdollisuuksia elää ja toimia pienimuotoisesti ja yksinkertaisesti ilman suuria ja massiivisia rakenteita.

Radikaali maaseutu voi saada monia muotoja. Sille tyypillisiä piirteitä ovat omavaraisuus, suojelu, yhteistyö ja hajautetut rakenteet. Elämäntapavalinnoissa korostetaan paikallisia materiaaleja, omavaraista ruoanhankintaa, omin käsin tekemistä, luonnon monimuotoisuuden parantamista, uusiutuvaa energiaa ja vähäpäästöistä liikkumista. Yhteisö ei muodostu vain ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, vaan siihen kuuluvat myös eläimet, kasvit ja koko luonto.

Radikaaleissa elämäntapavalinnoissa on siis kyse huomattavasti suuremmista muutoksista kuin esimerkiksi ekologisessa kuluttamisessa. Vaikka ekokuluttamisen taustalla on myös ympäristölähtöinen ajattelu, se rajoittuu yleensä vain ympäristöystävällisempien tuotteiden ostamiseen, julkisen liikenteen suosimiseen ja energian käytön vähentämisen asumisessa. Samanlaiseen kokonaiskulutuksen rajuun rajoittamiseen ja vaatimattomaan elämään pienillä tuloilla ei pyritä kuin radikaaleissa visioissa.

Radikaalien visioiden toteuttaminen edellyttää elämäntapavalintoja, jotka poikkeavat vallitsevasta elämäntyylistä. Oman toiminnan jatkuva arviointi radikaalien ihanteiden valossa aiheuttaa helposti epävarmuutta. Uudenlaisiin ratkaisuihin sitoutuneita ihmisiä on aluksi vähän ja paikkakunnalla heihin voidaan suhtautua ennakkoluuloisesti. Tämä voi johtaa sisäänpäin kääntymiseen ja vetäytymiseen muun yhteiskunnan ulkopuolelle. Radikaalista maaseudusta kirjoittanut Keith Halfacree korostaa kuitenkin, että maaseudun taloudellisten rakenteiden ja sosiaalisten olojen muuttaminen edellyttää uudistajilta avoimuutta ja yhteistyökykyä.

Omavaraisen elämäntavan löytäjät

Ensimmäinen Rasimäelle muuttanut uudenlaisen elämäntavan kokeilija oli Lasse Nordlund, joka muutti kylään vuonna 1992. Saksassa suomalais-saksalaisessa perheessä varttunut nuorukainen oli työskennellyt Suomessa muutamia vuosia maataloilla opetellen maanviljelyä sekä omavaraisuutta

teoriassa ja käytännössä. Rasimäessä Nordlund eli ensimmäiset runsaat kymmenen vuotta poikamiehenä ja kehitti hyvin omavaraisen elämäntavan. Lopulta hän käytti rahaa vain muutaman kymmenen euroa vuodessa. Hän viljeli kasviksia, keräsi paljon sieniä ja marjoja sekä kalasti lähilammella. Vaatteensa ja lähes kaikki työkalunsa hän teki itse. Kalapyydyksiä ja työvälineitä Nordlund teki lähinnä puusta. Metallityökaluja hän sai kunnostamalla ja muuntelemalla maatilalta löytyneitä vanhoja työvälineitä.

Alkuvuosien puurtamisen jälkeen Nordlundin työtavat hioutuivat niin, että omavaraisuuden ylläpitämiseen kului työaikaa noin neljä tuntia päivässä. Aikaa jäi myös kulttuurin, luonnontieteen ja taiteen harjoittamiselle. Avoimena ihmisenä hän tuli hyvin toimeen kyläläisten kanssa. Omavaraisuus ei merkinnyt Nordlundille eristäytymistä vaan omantunnonvapautta ja taloudellista riippumattomuutta. Viime vuosina hänen elämäntapaansa ovat vaikuttaneet myös puoliso Maria Dorff ja lapset. Elämä Rasimäessä on jatkunut edelleen varsin omavaraisena, joskin puhtasoppisimpia muotoja on karsittu. Yhden yksineläjän projekti on muuttunut yhteisöllisempään suuntaan.

Maria Dorff tutustui Lasseen haastatellessaan häntä käsityöopettajan tutkintoon kuuluvaa tutkielmaansa varten. Hän halusi tehdä tapaustutkimuksen omavaraistaloudessa elävästä ihmisestä, joka valmistaa itse lähes kaiken tarvitsemansa. Rasimäkeen Dorff muutti vuonna 2008. Vaikka hän pyrkiikin elämään mahdollisimman luonnonmukaista ja vähän kuluttavaa elämää, hänen suhteensa rahatalouteen ei ole yhtä jyrkkä kuin puolisolillaan. Dorff on tehnyt jonkin verran opetustöitä ja perustanut oman yrityksen, jonka nimissä valmistaa käsin tehtyjä ja kirjottuja huopatosseja.

Nordlund on tuonut yhdessä Dorffin kanssa kokemuksiaan ja ajatuksiaan myös muiden tietoon. Luentojen ja haastattelujen ohella he julkaisivat vuonna 2008 kirjan *Elämämme perusteista*, jossa esitellään omavaraisuuden käytäntöjä ja perustellaan kulutusyhteiskunnasta luopumisen välttämättömyyttä ekologisista ja filosofisista argumenteista. Viimeisin vaihe ulospäin suuntautumisessa on Omavaraopiston perustamishanke.

Monitoimielämää

Uudenlaisen elämäntavan etsijä oli myös Sampsa Oinaala, joka muutti vuonna 2004 Helsingistä Rasimäen naapuriin Rumoon. Hän kirjoitti maallemuuttajan kokemuksistaan sanomalehtiin artikkelisarjan *Kaupungista korpeen*, jossa hän perusteli muuttoaan seuraavasti:

”Maallemuuttoni taustalla oli monia asioita. Syrjäseutuihin kohdistuvan journalistisen kiinnostuksen lisäksi minua ajoi elämänmuutokseeni jonkinlainen 25-vuotiaan miehen ikäkriisi ja elämän päämäärien pohdinta. Lisäksi halusin kehittää elämäntapaa, joka olisi ympäristön kannalta vähemmän haitallinen ja elää mahdollisimman halvalla.”

Oinaalasta kehittyi nopeasti syrjäseutujen elämää kuvaavien lehtijuttujen ja radiodokumenttien tekijä sekä niukoilla tuloilla elävä vaihtoehtoläjä, joka harjoitti journalismin ohella kotitarveviljelyä, hirsirakentamista ja ekologista metsätaloutta. Alun perin kokeiluksi tarkoitettua elämänmuutoksesta onkin tullut elämäntapa.

Oinaala on hankkinut omistukseensa vähitellen Valtimon alueelta pieniä metsäpalstoja. Freelancetoimittajan kirjoituspalkkioista kertyy säästöjä, kun elinkustannukset ovat poikkeuksellisen pienet. Tällä hetkellä hän omistaa metsää vajaat 50 hehtaaria. Ensimmäiset palstat Oinaala osti polttopuiden tekoa varten, mutta viime vuosina hän on tehnyt myös hankintahakkuita ja myynyt puuta metsäyhtiöille. Jatkuvan kasvatuksen menetelmässä metsään jää sopiva määrä eri-

ikäisiä puita, joten metsä kasvaa hakkuun jälkeen laadukkaana ja kauniina. Alkuvuodesta 2019 Oinaalan saattoi nähdä kuljettamassa moottorisahaa ja bensiinikanisteria hakkuupalstalle polkupyörän peräkärressä jäistä tietä pitkin.

Vuonna 2010 Oinaala osti neljän muun henkilön kanssa Rumon vanhan koulun, jota remontoitiin joukolla. Vuosikymmeniä tyhjillään olleella koululla on ollut sen jälkeen useita vaihtuvia asukkaita, jotka ovat halunneet kokeilla omavaraista elämää. Pisimmän aikaa siellä on asustanut lapsiperhe, joka eli siellä viitisen vuotta.

Oinaalaa kiinnostavat vanhat hirsirakennukset ja niiden entisöinti. Koulun pihapiiriin onkin siirretty hänen johdolla useampia vanhoja hirsirakennuksia. Yli sata vuotta vanhojen rakennusten purkamisessa, siirrossa ja pystytyksessä sekä korvaushirsien kaadossa ja sahauksessa on ollut mukana kymmeniä talkoolaisia. Perinteisin menetelmin tehdyssä rakentamisessa on korostettu ekologisuutta sekä vanhan tyylin ja kulttuurihistorian säilyttämistä.

Yhdessä rakentaminen kuvaa hyvin Valtimon vaihtoehtoväen keskinäistä kanssakäymistä. Se ei ole ollut luonteeltaan kovin tiivistä ja sitovaa vaan joustavaa yhdessä tekemistä. Kokouksia ei ole järjestetty, mutta sadonkorjuujuhlien tapaisia yhteisiä kokoontumisia kylläkin. Kun asukkaita on alueella muutenkin vähän, ovat vanhat asukkaat suhtautuneet tulokkaisiin myönteisesti. Samps Oinaala korostaa, että osin samalla tavalla elää alueella myös moni alkuperäisenkin asukas kasvimaataan hoitaen, marjoja metsästä keräten ja polttopuita tehden: ”Täällä on ollut aina itse pärjäämisen traditio, eikä se ole katkennut”.

Kansalaisaktivismia monella rintamalla

Rumon vanhalla koululla on ollut myös laajempien verkostojen järjestämiä tapahtumia, jotka ovat koonneet väkeä eri puolilta maata. Kesällä 2013 kaivosten haittavaikutuksista huolestuneet järjestivät siellä Kaivoskapina-leirin, johon osallistuneet kävivät myös tutustumassa muutaman kymmenen kilometrin päässä sijaitsevan Talvivaaran kaivoksen tilanteeseen. Kesäkuussa 2015 Aseistakieltäytyjäliitto organisoivat koululle antimilitaristisen toimintaleirin samaan aikaan, kun Ylä-Karjalassa oli menossa armeijan mittava sotaharjoitus. Leiriläiset järjestivät useampia mielenilmauksia ja saivat julkisuutta niin lehdistössä kuin televisiossakin.

Jälkimmäisen tapahtuman puuha- ja puhemiehenä toimi Rumossa asuva Aseistakieltäytyjäliiton aktivisti Jussi Hermaja. Hän oli muuttanut Rumoon Belgiasta, jonne hän oli aikoinaan lähtenyt Suomesta ase- ja siviilipalveluksesta kieltäytymisestä saamansa tuomion jälkeen. Sieltä hän haki poliittista turvapaikkaa, minkä saamalla mediajulkisuudella pyrittiin vaikuttamaan Suomessa valmisteilla olleeseen siviilipalveluslakiin.

Eräänä kesänä Hermaja oli ollut Rumossa auttamassa vanhaa tuttuaan Samps Oinaalaa hirsisaunan purkamisessa. Hiljaisuus, puhdas ilma ja luonto tekivät Hermajaan vaikutuksen. Lähes kymmenen Belgiassa vietetyn vuoden jälkeen hän muutti vuonna 2011 Rumoon. Aluksi hän asui Rumon vanhalla koululla, mutta muutti sieltä pian pieneen mökkiin. Mökissä on kantovesi ja sadan megabitin nettiyhteys, sillä Valtimolla nopea laajakaista ulottuu syrjäisempiin kyliin asti. Kilometrin päässä valtatiellä kulkee bussi, jolla pääsee kirkonkylälle. Valtimon tapaisella muuttotappioalueella on vaatimattomasti varustettuja vanhoja taloja saatavissa halvalla, mikä on yksi edellytys vaihtoehtoväen tihentymän syntymiselle. Asumiskustannukset ovat pienet, kun tekee mahdollisimman paljon itse. Hermaja on kasvissyöjä, joka viljelee kasviksia ja kerää yrttejä ja sienä luonnosta. Uunipuut hän pyrkii tekemään mökkitontiltaan tai hankkimistaan rangoista.

Hermaja haluaa elää maalla luonnon lähellä ja tulla toimeen mahdollisimman vähällä rahalla. Hänelle on tärkeää käyttää aikaansa arvojensa mukaiseen toimintaan eikä joutua oravanpyörään, jossa arjen kulujen kattamiseksi joutuu tekemään työtä, jota ei koe merkitykselliseksi. Palkkatuloja itseoppinut kokki on saanut pitämällä kansalaisopistossa kasvisruokakursseja sekä tekemällä satunnaisia kokkikeikkoja tai järjestötoita. Tärkeäksi työkseen Hermaja kokee yhteiskunnalliseen osallistumiseen liittyvät tehtävät, joita hänelle on kertynyt runsaasti. Hän arvostaa hyvin toimivaa julkista sektoria, joka voi antaa tavallisille ihmisille perusturvan.

Valtimolle asettumisen jälkeen Hermajan kansalaistoiminta on kohdistunut lähialueiden asioihin. Vuoden 2017 alusta lähtien hän on toiminut Pohjois-Karjalan Setan puheenjohtajana ja saman vuoden keväällä hänet valittiin Vasemmistoliiton ehdokkaana Valtimon kunnanvaltuustoon. Kunnallispolitiikassa hän on profiloitunut Valtimon ja Nurmeksen kuntaliitoksen ärhäkkäänä vastustajana. Vaikka Hermajan arvomaailma poikkeaa monessa asiassa maaseutuyhteisön perinteisestä arvomaailmasta, ”korpi-idealisteja” ei hänen mukaansa ole katsottu pahalla.

Omavaraopisto

Valtimon vaihtoehtoväen ulospäin suuntautumisen ja yhteiskuntaan vaikuttamisen viimeisin vaihe on suunnitelma perustaa Rasimäelle omavaraopisto. Omavaraopisto on Kainuun opiston alaisuuteen kuuluva kansanopistolinja, jota on suunniteltu vuodesta 2016 lähtien. Sen perustamisesta vastaa valtimolainen Omavara ry, jonka puheenjohtajana on Maria Dorff. Hän on kehitellyt Rasimäessä omavaraisuutta käytäntöön jo yli 10 vuotta ja hänen miehensä Lasse Nordlund lähes 30 vuotta. Omavaraisuuteen ja kestävään elämäntapaan ohjaava opetus on tarkoitus aloittaa vuonna 2020. Koulutus kestää noin puoli vuotta, kasvukauden ajan kevästä syksyyn, ja siihen otetaan vuosittain 15–20 opiskelijaa. Opetuksen pääpaino on kestävässä kulttuurin mukaisessa kotitarveviljelyssä ja luonnontuotteiden keräilyssä, perinteisissä käsityöissä, ekologisessa rakentamisessa sekä sosiaalisissa taidoissa.

Omavara ry:llä on hallussaan Rasimäellä kolmen hehtaarin metsätila ja Rumossa runsaan hehtaarin tila päärakennuksineen. Rasimäen tilalla on Leader-tuen ja vapaaehtoistyön turvin alettu pystyttää rakennuksia ja raivata kasvimaata. Rakentaminen ja raivaaminen tapahtuvat omavaraopiston toiminta-ajatuksen mukaisesti käsikäyttöisillä työkaluilla ja lihasvoimin. Opiston ympärille on jo perustamisvaiheessa muodostunut laaja sosiaalinen verkosto, joten talkoihin on ehtinyt osallistua kymmeniä ihmisiä.

Omavaraopisto oli alun perin tarkoitus perustaa Rumon vanhalle koululle, jossa opiskelijat olisivat voineet myös asua. Suunnitelmat kuitenkin muuttuivat ja se päätettiin perustaa kuuden kilometrin päähän Rasimäelle. Sijaintipaikan muutos herätti ristiriitoja alueen vaihtoehtoväen keskuudessa, minkä vuoksi kaikki eivät enää ole olleet aktiivisesti mukana omavaraopiston rakentamisessa. Yhteisömuutoksessa oleva koulu on seisonut tyhjiin vuodesta 2017, mutta sen kasvimaata on edelleen ollut yhteisessä käytössä.

Omavaraopiston avulla saadaan omavaraista elämää koskevat pitkäaikaiset kokeilut ja kokemukset koottua järjestelmälliseksi tiedoksi ja levitettyä laajempaan käyttöön. Vastaavanlaista koulutusta ei Suomessa tällä hetkellä järjestetä. Lähin vastaava koulutusohjelma on Ruotsin Skattungbyssä, jonne on muuttanut koulutusohjelman myötä runsaasti uusia asukkaita. Omavaraopiston uskotaan houkuttelevan omavaraisesta elämäntavasta kiinnostunutta nuorisoa myös Valtimolle ja elävöittävän paikkakuntaa.

Kirjallisuutta

Halfacree Keith. 2007: Trial by space for a ‘radical rural’: Introduction alternative localities, representations and lives. *Journal of Rural Studies* 23. s. 125–141.

Nordlund, Lasse & Dorf, Maria. 2008: Elämämme perusteista. Pohdintoja työstä, rahasta ja energiasta omavaraisen elämäkokemuksen valossa. Siuronkoski: Palladium Kirjat. 64 s.

Rannikko, Pertti & Sireni, Maarit & Härkin, Päivi & Itkonen, Hannu & Knuuttila, Seppo & Lähteenmäki, Maria & Oksa, Jukka & Simula, Mikko. 2016: Kotona, kylässä, liikkeellä. Sivakka ja Rasimäki arjen ja mielen tiloina. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 253 s.